

De invloed van de Verenigde Staten op de nucleaire ontwikkeling van Brazilië

Een onderzoek naar de externe determinanten van nucleaire proliferatie

---

Charlotte Marinus

Bachelorscriptie TCS, hoofdrichting Amerikanistiek

Universiteit Utrecht

Scriptiebegeleider: Jaap Verheul

Datum: 09-06-2016

Woorden: 10421

SAMENVATTING

Dit paper onderzoekt in hoeverre de Verenigde Staten als bondgenoot van Brazilië invloed heeft op de nucleaire ambities van dit land. Door de komst van een multipolair systeem na de Koude Oorlog is de positie van de VS als hegemonie in verval geraakt, wat invloed zou hebben op de ambities van Brazilië om een wereldmacht te worden en als gevolg invloed kan hebben op nucleaire ambities van dit Latijns-Amerikaanse land. Dit paper toetst een kwantitatief model om nucleaire proliferatie te onderzoeken, opgesteld door de wetenschappers Sonali Singh en Christopher R. Way. De uitkomsten van het onderzoek zijn dat het belangrijkste argument voor nucleaire proliferatie, veiligheidsdreigingen vanuit andere landen, in het geval van Brazilië niet op gaat en dat de veranderende positie van de VS essentieel is geweest in de historische koers van Brazilië op het gebied van nucleaire proliferatie.

Inhoudsopgave

INLEIDING	3
1. THEORIEËN OVER NUCLEAIRE PROLIFERATIE EN DE KWANTITATIEVE TEST	5
1.1 HET WETENSCHAPPELIJKE DEBAT ALGEMEEN: DE PROLIFERATIEPUZZEL	5
1.2 EXTERNE DETERMINANTEN: EEN REALISTISCHE KIJK OP NUCLEAIRE PROLIFERATIE	6
1.3 EEN KWANTITATIEVE TEST VOOR NUCLEAIRE PROLIFERATIE	7
1.4 CONCLUSIE	8
2. EXTERNE DETERMINANTEN: HOE STAAT BRAZILIË IN DE WERELD?	9
2.1 DE POSITIE VAN BRAZILIË TEN TIJDE VAN DE KOUDE OORLOG	9
2.2 BRAZILIAANSE POST-KOUDE OORLOG POSITIE: CONSensual HEGEMONY	10
2.3 ONTWIKKELINGEN IN DE LAATSTE VIJF JAAR	11
2.4 CONCLUSIE	12
3. EXTERNE DETERMINANTEN: DE VS ALS BONDGENOOT VAN BRAZILIË	14
3.1 BRAZILIAANS-AMERIKAANSE RELATIES VÓÓR DE KOUDE OORLOG	14
3.2 BRAZILIAANS-AMERIKAANSE RELATIES TIJDENS DE KOUDE OORLOG	15
3.3 BRAZILIAANS-AMERIKAANSE RELATIES NA DE KOUDE OORLOG	17
4. DE INVLOED VAN DE VERENIGDE STATEN OP BRAZILIË OP NUCLEAIR GEBIED	19
4.1 EERSTE NUCLEAIRE JAREN VAN BRAZILIË	19
4.2 NUCLEAIRE DEAL BRAZILIË – WEST-DUISSLAND EN HET SOLIMÕES PROJECT	20
4.3 HUIDIGE TIJD	21
4.4 CONCLUSIE	22
CONCLUSIE	24
LITERATUURLIJST	26

Inleiding

“Before we acquire great power we must acquire wisdom to use it well.”

– Ralph Waldo Emerson

Brazilië heeft een roerige geschiedenis als het gaat om nucleaire proliferatie. Met nucleaire proliferatie wordt bedoeld de verspreiding van nucleaire wapens en technologie. In de jaren zestig van de twintigste eeuw raakte het Zuid-Amerikaanse land geïnteresseerd in een nucleair programma, maar het beëindigde deze ambities in de jaren 1990 weer. Brazilië zou volgens de hedendaagse theorieën geen interesse moeten hebben in het ontwikkelen van diens nucleaire capaciteiten, maar de realiteit wijst anders uit.

In hun artikel 'The Correlates of Nuclear Proliferation: A Quantitative Test' beschrijven Sonali Singh en Christopher R. Way een kwantitatieve manier om te kijken naar nucleaire proliferatie. Wetenschappers die nucleaire proliferatie onderzoeken, zijn grofweg te verdelen in drie groepen. In het artikel komen alle drie deze groepen aan bod. De eerste groep wetenschappers kijkt naar het niveau van technologische ontwikkeling in een land. Er zijn wetenschappers die kijken naar de interne (binnenlandse) determinanten en er zijn wetenschappers die kijken naar de externe determinanten van een land. Determinanten zijn elementen of omstandigheden die bepalend zijn voor iets, nucleaire proliferatie in dit geval. Als het meest geaccepteerde model, het model dat focust op de externe determinanten, toegepast zouden worden op Brazilië, zou het land weinig animo moeten hebben voor een nucleair programma.

Hierin is vooral opvallend, dat het land in vergelijking met andere nucleair georiënteerde landen relatief weinig last heeft van veiligheidsbedreigingen door omringende landen, een van de externe determinanten. Volgens wetenschapper Tanya Ogilvie-White wordt in de stroming van het realisme, de groep wetenschappers die kijken naar externe determinanten, een nadruk gelegd op dit zogenaamde 'threat environment' (bedreigende omgeving) als voornaamste verklaring van de invloed van externe determinanten op nucleaire proliferatie. Op het realisme wordt later dieper ingegaan.

Dit geval is dus zo dat het externe determinanten model niet de historische realiteit verklaart. Travis Stalcup betoogt dat dit verschil tussen theorie en praktijk in het geval van Brazilië onder andere kan komen door de recente verschuivende machtsverhoudingen in de wereld. Waar de Verenigde Staten altijd politieke en militaire zekerheid konden bieden aan Brazilië, lijkt de invloed van deze grootmacht nu af te nemen. Dit heeft mogelijk tot gevolg gehad dat Brazilië zich wilde gaan beschermen tegen bedreigingen van opkomende machten, óf dat Brazilië ruimte ziet om zelf een grootmacht te worden.¹ In het artikel gaat Stalcup niet diep in op dit onderwerp en ik wil dat wel gaan doen. Naar de rol van de VS als externe determinant van Brazilië zou meer onderzoek gedaan kunnen worden, vooral toespitsend op het idee van Stalcup. Uitgebreid onderzoek naar dit onderwerp werpt een kritische blik op de huidige theorieën achter nucleaire proliferatie en geeft aan in hoeverre deze theorie nog klopt of aangepast zou moeten worden. Dit paper richt zich op de vraag in hoeverre de veranderende politieke machtspositie van de Verenigde Staten invloed heeft gehad op de nucleaire ambities van Brazilië in de afgelopen vijftig jaar. Aan de hand van deze casus wordt het realistische model getoetst. Dit laat zien waar de theorie en praktijk uit elkaar lopen en verschaft inzicht in het effect van de verschuivende machtsorde van de wereld op nucleaire proliferatie.

¹ Travis Stalcup, 'What is Brazil up to with its nuclear policy' (versie 10 oktober 2012), *Georgetown Journal*, <http://journal.georgetown.edu/what-is-brazil-up-to-with-its-nuclear-policy-by-travis-stalcup/> (18 januari 2016).
<http://journal.georgetown.edu/what-is-brazil-up-to-with-its-nuclear-policy-by-travis-stalcup/> (18 januari 2016).

Om de hoofdvraag goed te kunnen beantwoorden is het eerst zaak om helder te hebben wat nucleaire proliferatie inhoudt en welke aspecten proliferatie beïnvloeden. Met behulp van dit theoretische kader kan een analyse opgezet worden. Eerst wordt het model getoetst aan de situatie van Brazilië om te laten zien in hoeverre dit land wat betreft externe determinanten een uitzondering is: dit wordt geïllustreerd door Brazilië eerst te situeren in Latijns-Amerika en de wereld. Op deze manier wordt er in kaart gebracht hoeveel veiligheidsdreigingen er rondom Brazilië zijn.

Vervolgens wordt er ingezoomd op de andere externe determinant van Brazilië om inzicht te krijgen in de wijze waarop VS een externe invloed is op Brazilië en Latijns-Amerika. Dit hoofdstuk richt zich op de garanties die gegeven zijn door een bondgenoot. Het onderzoek richt zich op dat punt op belangrijke momenten en veranderingen in de Amerikaanse politieke en militaire geschiedenis en de invloed die dit heeft gehad op hun machtspositie in Latijns-Amerika en Brazilië. Als laatste wordt er nog meer ingezoomd op de invloed van de VS op Brazilië, op nucleair gebied. Ik schets een tijdlijn van de nucleaire beslissingen van de VS en Brazilië en kijk wat de invloed van de VS was in nucleaire beslissingen. De informatie van alle hoofdstukken gecombineerd zal uiteindelijk een antwoord op de hoofdvraag kunnen geven.

Zowel primaire bronnen als secundaire literatuur gebruik ik voor dit onderzoek. Voornamelijk zal ik secundaire bronnen zoals wetenschappelijke artikelen en boeken gebruiken, dit om de huidige stand van het wetenschappelijke debat omtrent nucleaire proliferatie weer te geven, om de geschiedenis van de relaties tussen de VS en Brazilië in kaart te brengen en te kijken in hoeverre Brazilië op politiek en economisch gebied afhankelijk is van de Verenigde Staten. De twee hoofdartikelen die gebruikt zijn voor dit onderzoek, die van Singh en Way en van Ogilvie-White, geven een helder beeld van de stand van het proliferatiedebat. Ogilvie-White is een veel geciteerde wetenschapster als het gaat om de theorieën achter nucleaire proliferatie. Singh en Way hebben vervolgens als een van de eerste een poging gedaan om de, meestal kwalitatieve, theorie meer te kwantificeren om zo een extra dimensie aan het debat toe te voegen. Dit artikel was goed ontvangen bij vakgenoten. De informatie uit deze artikelen geeft aan met wat voor visies er naar het debat gekeken kan worden, en waarom er met welke visie in dit onderzoek gekeken gaat worden. De literatuur die hoofdzakelijk dient om de historische vragen van de hoofdstukken twee tot en met vier te beantwoorden is vooral met de realistische visie in het achterhoofd gelezen. Deze bronnen zijn geselecteerd naar aanleiding van citaten in de twee hoofdartikelen, en na zoeken in wetenschappelijke digitale bibliotheken. De meeste gebruikte artikelen zijn niet ouder dan 2010, zodat ze zo veel mogelijk van de ontwikkelingen in de internationale relaties in Latijns-Amerika bevatten. Uitzonderingen zijn de artikelen omtrent nucleaire proliferatie theorie, wat komt doordat er niet zo veel (overzichts) werken omtrent dit debat geschreven zijn in het afgelopen decennium.

1. Theorieën over nucleaire proliferatie en de kwantitatieve test

Er zijn verschillende theorieën omtrent nucleaire proliferatie. Om de huidige stand van het debat goed weer te kunnen geven schets ik eerst het algemene theoretische debat over de 'proliferatiepuzzel' en ga daarna verder in op het artikel van Singh en Way. Het doel van dit hoofdstuk is het beantwoorden van de vraag wat belangrijke factoren zijn omtrent nucleaire proliferatie, zodat deze factoren toegepast kunnen worden op de casus.

1.1 Het wetenschappelijke debat algemeen: de proliferatiepuzzel

Om de theorie goed te kunnen begrijpen is het eerst nodig om een algemene inleiding te geven over het wetenschappelijke debat omtrent nucleaire proliferatie. De kwantitatieve test van Singh en Way is gebaseerd op de vele literatuur die er bestaat omtrent nucleaire proliferatie. Tot ongeveer tien of vijftien jaar geleden was er een brede consensus over de oorzaken van nucleaire proliferatie. De meeste academici waren het er over eens dat de aanwezigheid van een of meerdere veiligheidsdreigingen de voornaamste reden was voor de verspreiding van nucleaire technologie.² Echter, met het einde van de Koude Oorlog is de discussie rondom het proliferatiedebat, ofwel de proliferatiepuzzel, weer opgelaaid. Tanya Ogilvie-White geeft in haar paper de grenzen van het huidige debat aan en wijst de reden voor de opgeleefde discussie toe aan het steeds internationalere karakter van de hedendaagse samenlevingen.³ Voornamelijk sinds het eindigen van de Koude Oorlog wordt er weer meer gespeculeerd over de oorzaken van proliferatie. Ogilvie-White bekijkt de verschillende verklaringen vanuit twee stromingen: de realistische aanpak en de binnenlandse determinanten aanpak.

De realistische visies op nucleaire proliferatie zijn al sinds de jaren vijftig de meest populaire geweest. De klassieke realisten nemen aan dat staten altijd de maximale hoeveelheid macht willen hebben zodat ze kunnen overleven in een competitief statensysteem. Vanuit deze redenering verklaren de realisten de behoefte aan een nucleair programma. De van het klassiek realisme afgeleide afschrikkingstheorieën (rational deterrence theories) en neo-realistische theorieën hebben ongeveer de zelfde aanpak. De kritiek van Ogilvie-White op de meeste van deze benaderingen is dat ze niet de complete dynamiek van het proliferatiedebat weergeven, wat zorgt voor een te versimpeld beeld van nucleaire besluitvorming⁴.

Er is ook een groep wetenschappers die zegt dat er naar interne factoren van een staat gekeken moet worden: de organizational and domestic determinants theories (organizationele en binnenlandse determinanten theorieën).⁵ Ogilvie-White noemt bijvoorbeeld werk van Mitchell Reiss, die een bottom-up analyse geeft van het proliferatie proces. Hij vindt dat het idee van nucleaire zelfbeheersing onderschat wordt in de realistische stromingen en zegt dat juist binnenlandse aspecten doorslaggevend zijn voor de overheden om wel of niet voor een nucleair programma, of zelfs nucleaire wapens, te kiezen. Met binnenlandse factoren worden onder andere de kosten van nucleaire wapens, de eventuele oppositie die ze oproepen en milieu-factoren bedoeld. Deze visie op nucleaire proliferatie geeft volgens Ogilvie-White een genuanceerder beeld van nucleaire proliferatie en heeft als effect gehad dat overheden tot de

---

² Sonali Singh en Christopher R. Way, 'The Correlates of Nuclear Proliferation: A Quantitative Test', *The Journal of Conflict Resolution* 48 (2004) 6, 859-885, aldaar 862.

³ Tanya Ogilvie-White, 'Is there a theory of nuclear proliferation? An analysis of the contemporary debate', *The Nonproliferation Review* Fall (1996), 43-60, aldaar 43.

⁴ Ogilvie-White, 'Is there a theory of nuclear proliferation?', 44-45.

⁵ Ogilvie-White, 44.

conclusie kwamen dat de voordelen van nucleaire wapens overdreven werden en de nadelen die het intern kon opleveren het niet waard waren.⁶

Er zijn volgens Ogilvie-White drie aspecten die het proliferatiedebat ingewikkeld maken en zorgen dat het lastig is om de gehele dynamiek van het debat te begrijpen. Ten eerste is het concept van nucleaire proliferatie nooit helemaal voldoende gedefinieerd, wat een precieze aanpak moeilijk maakt. Ten tweede wordt het woord 'puzzel' in de literatuur gebruikt om verschillende aspecten van nucleaire proliferatie aan te duiden, zoals oorzaken en/of gevolgen. Het is helaas dus niet altijd duidelijk welk aspect in een bepaald geval bedoeld wordt na gebruik van het woord 'puzzel'. De laatste, en meest ingewikkelde, bemoeilijking van het werken met het proliferatiedebat is dat er zelfs binnen het concept van nucleaire proliferatie ook nog theoretische debatten bestaan. Deze interne debatten hebben bijvoorbeeld betrekking op de manier van analyseren in het proliferatiedebat.⁷

Tanya Ogilvie-White geeft aan dat er een aantal stromingen zijn binnen het proliferatiedebat die duidelijk aangeven dat er verschillende manieren zijn om nucleaire proliferatie te benaderen en verklaren, met elk voor- en nadelen. De vanouds meest populaire visie is de realistische visie, welke een focus legt op externe factoren van een land bij het kijken naar nucleair-getint gedrag.

1.2 Externe determinanten: een realistische kijk op nucleaire proliferatie

Dit onderzoek bekijkt de casus vanuit de meest populaire en geaccepteerde visie binnen het proliferatiedebat, de realistische visie. Zoals eerder aangegeven betekent dit dat er bij de analyse van een casus een specifieke focus is op externe determinanten, maar wat valt er precies onder externe determinanten?

De externe determinanten vallen onder twee categorieën: de mate van veiligheidsdreigingen en de mate van veiligheidsgaranties gegeven door een machtige bondgenoot. De bovenliggende gedachte van de realisten is, dat in een competitief statensysteem staten de druk voelen om zichzelf zo goed mogelijk te beschermen. Wanneer één staat zich nucleair ontwikkelt willen andere staten dit ook doen om zich in de zelfde mate of meer te kunnen verdedigen.⁸ Net zoals Ogilvie-White, zetten ook Singh en Way een paar vraagtekens bij deze benadering en halen zij onderzoekers aan die er kritisch over zijn.

Als het gaat over de mate van veiligheidsdreigingen is de realistische redenering dat de aanwezigheid ervan tot proliferatie en wapenontwikkeling leidt. Echter, het blijkt in veel gevallen zo te zijn dat bedreigde landen geen beveiliging van nucleaire aard zochten. Er zijn in plaats van één zelfs drie aannemelijke opties voor landen die beveiliging zoeken: een eigen nucleair programma, een alliantie met een machtige bondgenoot, of nadrukkelijk een nucleair programma afwijzen en zo goede intenties te tonen ten opzichte van potentiële vijanden.⁹ Het zoeken van bondgenoten/veiligheidsgaranties is ook een determinant die aan vraagtekens onderhevig is. Het maken van allianties voor veiligheid was zeer aannemelijk in de tijd van de Koude Oorlog, toen twee supermachten als een paraplu eventuele aanvallen op zwakkere bondgenoten konden opvangen of tegen gaan. In het post-Koude Oorlog wereldsysteem is het gewicht van deze oplossing de vraag omdat in het multipolaire systeem grote supermachten, en dus een zekere

⁶ Ibidem, 48.

⁷ Ogilvie-White, 43.

⁸ Singh, 'The Correlates of Nuclear Proliferation', 863.

⁹ Singh, 863.

veiligheid, ontbreken en de nucleaire optie dus aantrekkelijker zal klinken voor vele landen.¹⁰

Singh en Way beschrijven in totaal drie variabelen die binnen de twee categorieën van de externe determinanten een indicatie moeten vormen om wel of geen nucleaire besluiten te nemen. Deze variabelen zijn de mate van veiligheidsdreigingen, de mate van durende rivaliteit en de mate van gesteggel met andere landen. In de eerste categorie, de mate van veiligheidsdreigingen, kan er op twee variabelen gelet worden: de eerste is kijken naar de mate van durende rivaliteit (enduring rivalry) of eventueel kijken naar hoe vaak een land gesteggel heeft met andere landen. De mate van veiligheidsgaranties gegeven door een bondgenoot, de tweede categorie binnen de externe determinanten, is terug te vinden in de verdedigingsverdragen (defense pacts) die een land heeft met een belangrijke bondgenoot. Naar deze variabelen gaat extra aandacht uit tijdens de analyse van deze casus.

In dit onderzoek zal er een nadruk liggen op de mate van veiligheidsdreigingen rondom Brazilië en op veiligheidsgaranties gegeven aan Brazilië door de Verenigde Staten. Deze externe factoren worden gezien als indicaties voor het wel of niet voorkomen van nucleaire proliferatie.

1.3 Een kwantitatieve test voor nucleaire proliferatie

Singh en Way beschrijven een kwantitatief model om te verklaren of landen geneigd zouden moeten zijn om nucleair geïnteresseerd te zijn, maar waarom een kwantitatief, en geen kwalitatief model? Een kwantitatieve test heeft volgens Singh en Way in het geval van nucleaire proliferatie een aantal voordelen in vergelijking met een kwalitatieve test (bijvoorbeeld een casestudy). Zo kan een kwantitatieve test makkelijker op alle landen toegepast worden, terwijl een kwalitatieve test de nonproliferatielanden vaak buiten beschouwing laat, wat er voor zorgt dat causale effecten onderschat kunnen worden. Een ander voordeel is dat een kwantitatieve test beter past bij de waarschijnlijkheidshypothesen (probability theories) die nucleaire proliferatie theorieën over het algemeen opwerpen. De kwalitatieve testen interpreteren de hypothesen namelijk vaak als deterministisch (deterministic hypotheses) in plaats van als waarschijnlijkheidshypothese.¹¹

Singh en Way onderscheiden twee belangrijke fases in nucleaire proliferatie, namelijk de ambitie om een nucleair programma te ontwikkelen, en de fase van het daadwerkelijk ontwikkelen van nucleaire wapens. De eerste fase leidt in dit geval niet per definitie tot de tweede fase. Het is zelfs zo, zegt Dong-Joon Jo, dat beslissingen om een nucleair programma te ambiëren een andere origine of argumenten kunnen hebben dan de beslissingen om nucleaire wapens te ontwikkelen.¹² Brazilië zit met zijn nucleaire programma in de eerste fase: het land heeft namelijk, voor zover officieel bekend, geen nucleaire wapens in haar bezit.

Al met al is het dus nuttig om in dit geval de casus te bekijken vanuit een kwantitatief model, in tegenstelling tot een kwalitatieve benadering. De test is vooral goed te gebruiken in dit geval omdat het goed past bij de waarschijnlijkheidshypothesen die in dit wetenschapsveld vaak gebruikt worden en omdat het in dit geval, voor dit onderzoek, de makkelijkste manier is om nucleaire proliferatie in deze casus te onderzoeken.

---

¹⁰ Singh, 864.

¹¹ Singh, 860.

¹² Dong-Joon Jo en Erik Gartzke, 'Determinants of Nuclear Weapons Proliferation', *The Journal of Conflict Resolution* 51 (2007) 1, 167-194, aldaar 167.

1.4 Conclusie

Dit hoofdstuk zocht een antwoord op de vraag wat belangrijke factoren zijn bij onderzoek doen naar nucleaire proliferatie, zodat er een complete theoretische basis is gemaakt voor de rest van het onderzoek. Er bestaan binnen het proliferatiedebat verschillende stromingen die verschillende te onderzoeken aspecten benadrukken. Dit onderzoek gaat uit van de meest populaire stroming: die van de realisten. Dit houdt in dat er een focus op de externe determinanten van Brazilië komt: een focus op de veiligheidsdreigingen rondom Brazilië en een focus op de belangrijkste veiligheid-biedende bondgenoot. Bij de analyse van deze determinanten is het wel goed om de wetenschappelijke vraagtekens bij deze determinanten die besproken zijn in het achterhoofd te houden. Het kwantitatieve model van Singh en Way is de leidraad van dit onderzoek.

2. Externe determinanten: hoe staat Brazilië in de wereld?

Singh en Way gaan niet diep in op de redenen waarom Brazilië een uitzondering zou kunnen zijn op hun model. Ze merken alleen op dat Brazilië relatief weinig last heeft van veiligheidsdreigingen, wat het volgens deze wetenschappers onlogisch maakt dat het land nucleaire interesses heeft. In het artikel wordt alleen de spanning tussen Argentinië en Brazilië genoemd als eventuele verklaring. Over de veranderende positie van Brazilië in de wereld in de afgelopen jaren en die eventuele gevolgen zeggen ze niets.¹³ Ook wanneer men kijkt naar de veiligheidsgaranties gegeven door een bondgenoot is er veel veranderd voor Brazilië in de loop van de tijd. Hier wordt ook niet op ingegaan. Dieper ingaan op deze twee aspecten geeft een beter inzicht in de houding van Brazilië tegenover nucleaire proliferatie. Ik bespreek daarom in dit hoofdstuk de positie van Brazilië in Latijns-Amerika en in de wereld, en leg daarbij een focus op de belangrijkste externe determinant, de mate van veiligheidsdreigingen rondom het land. Deze determinant kon geanalyseerd worden door te kijken naar de mate van 'enduring rivalry' (durende rivaliteit) en 'frequency of dispute involvement' (hoe veel onenigheid met andere landen voor komt). Het doel is daarbij om uit te zoeken in hoeverre Brazilië zich nucleair zou willen beschermen naar aanleiding van veel of weinig aanwezige veiligheidsdreigingen. In het volgende hoofdstuk komt de andere determinant (veiligheidsgaranties gegeven door een bondgenoot) en specifiek de geschiedenis van de relaties tussen de VS en Brazilië aan bod.

2.1 De positie van Brazilië ten tijde van de Koude Oorlog

In de tijd van de Koude Oorlog, de jaren vijftig, begon Brazilië zich nucleair te ontwikkelen. Er was op dat moment sprake van een bipolaire situatie: er waren twee grote blokken waar de wereld in verdeeld was. Hoewel Brazilië onder de vleugels van de Verenigde Staten viel, had Brazilië grote ambities om zichzelf meer te gaan ontwikkelen en een Zuid-Amerikaans regionaal blok te vormen. Leverde deze ambities veiligheidsdreigingen vanuit Latijns-Amerika op?

Tijdens de Koude Oorlog had Brazilië last van een instabiele binnenlandse situatie. Tussen de jaren vijftig en tachtig had Brazilië een militaire dictatuur en was de economie onderontwikkeld. Serge D'Adesky bespreekt in zijn artikel dat deze onderontwikkeling van Brazilië tot gevolg had dat, ondanks de optimale geografische ligging en grootte van het land, ze geen noemenswaardige invloed had op de kleinere Latijns-Amerikaanse landen. Dit is een verschil met bijvoorbeeld Europa als regionaal blok, waar wel in de regel de grootste landen het belangrijkste zijn. Het is niet zo dat de relaties met Brazilië niet serieus genomen werden door de rest van Latijns-Amerika, maar veel verder dan een soort 'vriend' kwam Brazilië niet. Er waren weinig economische verdragen tussen Latijns-Amerikaanse landen en waar wel zulke relaties waren, betrof het meestal politieke- en handels bemoeienis vanuit Noord-Amerika.¹⁴ Brazilië was in deze jaren weliswaar veruit het grootste Latijns-Amerikaanse land, maar had verder dus geen noemenswaardige macht over de buurlanden.

Vanaf de jaren '69-'70 begon Brazilië zichzelf onder de generaals Garrastazu Medici en Ernesto Geisel op het wereldtoneel te profileren. Vanaf dat moment had het land, naast de economische en politieke macht die nodig waren om zich überhaupt te kunnen mengen in wereldpolitiek, ook het verlangen gekregen om zich op wereldniveau te

---

¹³ Singh, 880.

¹⁴ Serge D'Adesky, 'Brazil's rise to dominance in Latin America', *The Fletcher Forum* 3 (1979), 46-65, aldaar 47.

focussen.¹⁵ Generaal Medici en zijn opvolger Geisel werkten vervolgens hard naar een grote machtsstatus. Optimale economische ontwikkeling en de ontwikkeling van de nationale veiligheid werden de twee belangrijkste punten uit de nationale politiek. De generaals zagen dat ze er voor moesten zorgen dat de toenmalige wereldmachten Brazilië politiek gezien serieus zouden nemen en als gelijke zouden zien. Een drijfveer achter het verhogen van de nationale veiligheid was het willen buitensluiten van het communisme. Er ging ontzettend veel geld naar militaire ontwikkeling.¹⁶ De twee generaals voerden een vrij gelijke politiek, er waren maar op één gebied verschillen. Allebei de leiders wilden de positie van Brazilië in Latijns-Amerika te versterken door middel van betere economische relaties en bilaterale overeenkomsten met andere Latijns-Amerikaanse landen. Waar Medici daarnaast probeerde om de banden met Noord-Amerika sterk te maken en te houden, was de support van de Verenigde Staten voor Geisel juist van minder belang.¹⁷ Naar aanleiding van deze twee beleidsvoeringen had Brazilië in ieder geval grote en belangrijke stappen gezet om steeds meer macht in Latijns-Amerika te krijgen en op wereldschaal serieus genomen te worden.

In de tijd van de Koude Oorlog was de situatie in- en rondom Brazilië rommelig. De economie was onderontwikkeld en er was sprake van een militaire dictatuur. Brazilië heeft heel lang, ondanks de goede geografische positie en grootte van het land, geen noemenswaardige invloed gehad in Latijns-Amerika, maar heeft dit vanaf de jaren 1970 proberen te veranderen. Tijdens de Koude Oorlog zijn de generaals Medici en Geisel daar dan ook een heel eind mee gekomen door het versterken van economische relaties en bilaterale overeenkomsten met andere Latijns-Amerikaanse landen. Brazilië is op deze manier begonnen met het verkrijgen van meer soevereiniteit en macht binnen Zuid-Amerika, waarbij steun van de VS in de ogen van de generaals steeds onbelangrijker werd.

2.2 Braziliaanse post-Koude Oorlog positie: consensual hegemony

Na het eindigen van de Koude Oorlog veranderde het wereldsysteem van bipolair naar multipolair. Er waren niet langer twee grote machtsblokken, het systeem van twee ultieme machten viel weg. Voor Brazilië is dit een belangrijke ontwikkeling geweest voor diens positie in de wereld. Op economisch en politiek gebied ging het, al voor het einde van de Koude Oorlog, steeds beter met het land: Brazilië werkte zoals verteld doeltreffend toe naar de positie van regionale oppermacht in Latijns-Amerika. Twee belangrijke leiders die hebben bijgedragen na de Koude Oorlog waren Fernando Henrique Cardoso tussen 1995 en 2003 en zijn opvolger Louis Inacio da Silva, ook wel Lula da Silva genoemd, van 2003 tot en met 2010. Wat betekenden zij voor de machtspositie van Brazilië? Een aannemelijke gedachte is die van wetenschapper Sean W. Burges. Hij beargumenteert dat het land ten tijde van de Cardoso- en da Silva regeringen namelijk de plek van een 'consensual hegemony' opzocht, maar wat betekende dit?

Het concept consensual hegemony heeft Burges ontwikkeld naar aanleiding van uitgebreide interviews met vele Braziliaanse diplomaten. Het zou volgens hem goed de Braziliaanse continentale relaties verklaren.¹⁸ Met consensual hegemony bedoelt Burges een hegemonie die niet door middel van bijvoorbeeld (militaire) kracht gemaakt en in stand gehouden wordt, maar door middel van het aangaan van een proces van dialogen en interactie en zo als het ware uit

¹⁵ D'Adesky, 'Brazil's rise to dominance in Latin America', 46.

¹⁶ D'Adesky, 47.

¹⁷ Idem, 50-51.

¹⁸ Feinberg, Richard. Review over het artikel 'Brazilian Foreign Policy After the Cold War' van Sean W. Burges. *Foreign Policy* 52 (2010) 3, 156-157.

consensus met omringende landen de positie van hegemonie verkrijgt. Het concept consensual hegemony is dus een manier om regionalisme te verklaren.¹⁹

Volgens de Burges zochten beleidsmakers van Itamaraty (Braziliaanse Ministerie van Buitenlandse Zaken) rond het eindigen van de Koude Oorlog op deze manier het doel om de verkregen autonomie en soevereiniteit van Brazilië te behouden.²⁰ De verwachtingen waren dat Brazilië een geïsoleerde actor zou worden in Zuid-Amerika als gevolg van de versnelling van globalisering en de zekere ontkoppeling van de VS met de wereld. Het land wilde deze isolatie voorkomen en wilde eigenlijk de leider worden van een sterk regionaal blok: Zuid-Amerika. Door middel van een regionaal blok te vormen willen staten, zoals Brazilië in dit geval, er voor zorgen dat ze niet marginaal worden in de veranderde wereldpolitiek.²¹ In de tweede termijn van president Lula da Silva kwam er, naast de relaties met Zuid-Amerikaanse landen, speciale aandacht voor de onderlinge relaties met de andere zogeheten 'BRICS'-landen. Brazilië, Rusland, India, China en Zuid-Afrika.²² Sinds 2001 is dit begrip de naam voor de vijf snelste en grootste groeiende economieën ter wereld. Hoewel Brazilië niet de snelst groeiende en grootste economie heeft, heeft het land als voordeel dat het in vergelijking met de andere opkomende landen de minste veiligheidsdreigingen in de buurt heeft. Het land heeft veel minder last van militaire conflicten en de conflicten die ze wel hebben zijn veel subtieler (denk aan wapensmokkel en guerilla activiteiten in het Amazone gebied). Brazilië is ook het enige BRIC land dat voor zover bekend geen nucleaire wapens bezit.

Door het ontstaan van een nieuw statensysteem na de Koude Oorlog was Brazilië zoekende naar een nieuwe positie. Noord-Amerika was niet langer de ultieme oppermacht en het is aannemelijk dat Brazilië ruimte zou zien om zich op te werpen als nieuwe hegemonie. Het concept consensual hegemony zou de ambities van Brazilië goed kunnen verklaren: een hegemonie, maar wel op een vredige manier. Uit de literatuur wordt duidelijk dat Brazilië de oppermacht van Zuid-Amerika wilde worden en een sterk blok wilde vormen. Dit zou meer soevereiniteit voor Brazilië, en minder invloed van Washington betekenen. Deze soevereiniteit kon volgens de literatuur ook relatief makkelijk bereikt worden omdat Brazilië relatief veel minder last heeft van hobbels op de weg zoals militaire conflicten.

2.3 Ontwikkelingen in de laatste vijf jaar

Op een regionaal niveau wordt Brazilië inmiddels erkent als een oppermacht, maar ook op wereldschaal is Brazilië inmiddels een belangrijke speler.²³ In 2010 nam Dilma Rousseff het stokje over van president da Silva.²⁴ Zestien jaar lang kende Brazilië een stabiel bestuur onder Cardoso en da Silva en hoewel het nog steeds prima gaat met het land heeft Rousseff wel al met een aantal tegenslagen te maken gehad. Brazilië genoot van 2004 tot 2010 grote economische groei, maar vanaf 2011 begon deze groei te krimpen. Ook kreeg ze in 2013 te maken met vele demonstraties, onder

---

¹⁹ Sean W. Burges, 'Consensual Hegemony: Theorizing Brazilian Foreign Policy after the Cold War', *International Relations* 22 (2008), 65-84, 65.

²⁰ Burges, 'Consensual Hegemony: Theorizing Brazilian Foreign Policy after the Cold War', 74.

²¹ Burges, 75.

²² Carlos Haag, 'Brazil's Position in the World' (versie februari 2013), <http://revistapesquisa.fapesp.br/en/2013/04/01/brazils-position-in-the-world/> (15 april 2016).

²³ Peter J Meyer, *Brazil: Background and U.S. Relations*, Congressional Research Service (2016), aldaar 10.

²⁴ Harold Trinkunas, *Brazil's Rise. Seeking influence on Global Governance*, Latin America Initiative Foreign Policy at Brookings (2014).

andere naar aanleiding van de Wereldbeker (voetbal) in 2014.²⁵ Daarentegen heeft Brazilië zich zeer ontwikkeld op milieugebied, en heeft Roussef positieve relaties met Cuba als prioriteit gemaakt.

Op economisch gebied heeft Roussef te maken gehad met tegenslagen de afgelopen jaren. Tussen 2004 en 2010 was er een ontzettend grote vraag naar Braziliaanse producten, de internationale prijzen voor de producten begonnen echter te dalen en daardoor verkleinde de economische groei. Zelfs na een aangepast fiscaal beleid heeft Brazilië moeite om de economie weer op het oude groeniveau terug te krijgen.²⁶ Er zijn sceptici die zich inmiddels afvragen af of de 'B' nog wel tussen de snelst opkomende landen hoort.

Waar Brazilië wel grote sprongen voorwaarts heeft gemaakt is op het gebied van milieubescherming en internationale relaties, voornamelijk die met Cuba. Bijvoorbeeld, de bescherming van de Amazone is cruciaal voor de gezondheid van de wereld: een vrij recente maatregel is geweest dat de snelheid waarin bomen gekapt mogen worden teruggebracht is.²⁷ Daarnaast heeft president Roussef in de afgelopen jaren meer, voornamelijk economische, verbondenheid met Cuba gezocht, wat een ontzettend belangrijke stap is voor onder andere de leiderspositie van Brazilië in Latijns-Amerika.²⁸

In de laatste vijf jaar waren er weliswaar wat instabiele momenten in de binnenlandse situatie van Brazilië, maar als het louter gaat om internationale relaties zijn er goede ontwikkelingen gaande. De intentie om de relaties met Cuba te verbeteren is een belangrijke en tactvolle stap van Brazilië om de leiderspositie in Latijns-Amerika te behouden, en een poging om veiligheidsdreigingen nog meer te verkleinen door meer- en vreedzamere onderlinge relaties.

2.4 Conclusie

Kijkende naar de machtspositionering van Brazilië in de wereld in de loop van de jaren is er een stijgende lijn te zien. Deze lijn toont aan dat vanaf ongeveer 1970 Brazilië steeds stappen maakt om zich op te werken naar wereldmacht, een conclusie die door wetenschappers niet betwist wordt. Vooral het eindigen van de Koude Oorlog, en daarmee het einde van het bipolaire wereldsysteem, was een ingang voor Brazilië om de vleugels uit te kunnen slaan en zich op te werpen als nieuwe opkomende hegemonie, een ambitie waar ze tot op de dag van vandaag al erg ver in gekomen zijn. Dat Brazilië vervolgens enthousiast een nucleaire ontwikkeling ambiëerde zou logischerwijs kunnen volgen uit het idee dat het land dan zelfstandiger zou worden en ook meer serieus genomen zou worden: deze gedachten zal bij de volgende hoofdstukken in het achterhoofd gehouden worden.

Kijkend naar de focus van dit hoofdstuk, de analyse van de eerste externe determinant, is het inderdaad vreemd dat Brazilië nucleair geïntereerd was en is. De focus was op de externe relaties met andere landen, en er valt alleen maar te vinden dat Brazilië geen vijandige relaties heeft met de buurlanden, en zelfs als jaren streeft naar vriendschappelijke relaties (denk aan de consensual hegemony). De enige noemenswaardige uitzondering die gevonden kan worden in de literatuur is de stoeve omgang met Argentinië, maar ook dit wordt door middel van bilaterale

²⁵ Peter J Meyer, *Brazil: Background and U.S. Relations*, 9.

²⁶ Peter J Meyer, 7.

²⁷ Anthony Pereira, 'Does Brazil deserve it's 'B' for BRIC?' (versie 11 juni 2013), <http://edition.cnn.com/2013/06/03/business/opinion-pereira-brazil-bric-economies/> (15 april 2016).

²⁸ Aleksandra Ristovic, 'Brazil's Soft Power and Dilma's Dilemma' (versie mei 2012), https://uscpublicdiplomacy.org/pdin_monitor_article/brazils_soft_power_and_dilmas_dilemma (15 april 2016).

overeenkomsten zo veel mogelijk in goede banen geleid, en wordt door academici gezien als een relatief klein geval van dreiging in vergelijking met andere nucleair geïntendeerde landen. Als we de realistische redenering uit paragraaf 2.2 er nog eens bij pakken ('aanwezigheid van veiligheidsdreigingen leid tot nucleaire proliferatie en wapenontwikkeling'), gaat dit voor Brazilië dus allermint op.

3. Externe determinanten: de VS als bondgenoot van Brazilië

Zoals in de inleiding al aangegeven is, denkt onder andere Travis Stalcup dat de nucleaire ambities die Brazilië toont sinds een aantal jaar te maken hebben met de veranderende machtsorde in de wereld en het feit dat Amerika daarin achter raakt. Om hier een goede mening over te kunnen vormen moet er volgens het model, naast de positie van Brazilië in de wereld, ook gekeken worden naar de invloed van een veiligheid-biedende bondgenoot van Brazilië en Latijns-Amerika. Voor Brazilië is de Verenigde Staten al jaren de sterkste en meest invloedrijke bondgenoot, het land wordt door de VS zelfs als ‘natural partner’ gezien omdat ze veel gemeenschappelijke waarden hebben en beide een groot aantal dezelfde doelstellingen nastreven.²⁹ De VS is veelvuldig aanwezig in wetenschappelijk onderzoek naar de internationale relaties van Brazilië, maar vooral tussen 1945 en 1964 is veel onderzoek naar Brazilië in verband gebracht met de invloed van de VS. Dit komt voornamelijk door het Amerikaanse Koude-Oorlog beleid in Latijns-Amerika dat een grote invloed heeft gehad op de regio. Een kanttekening is wel dat deze Amerika-focus in de bestaande literatuur voornamelijk komt doordat het meeste onderzoek naar dit onderwerp door Amerikaanse historici is gedaan.³⁰

Dit hoofdstuk bekijkt de geschiedenis van de relaties tussen de VS en Brazilië en bekijkt de veranderingen van de invloed van de VS als bondgenoot. De vraag is of de invloed van de VS op Brazilië inderdaad veranderd is in de loop van de tijd, en op welke manier deze dan veranderd is. Deze verandering in verhoudingen kan in theorie van grote invloed zijn op de nucleaire ambities van een land. Extra aandacht gaat naar de verdedigingsverdragen tussen deze landen, aangezien dit een variabele is voor de mate van veiligheids garanties die gegeven worden door een bondgenoot.

3.1 Braziliaans-Amerikaanse relaties vóór de Koude Oorlog

De relaties tussen Brazilië en de Verenigde Staten gaan al lange tijd terug, vooral de Tweede Wereldoorlog was van grote invloed op de onderlinge verhoudingen, maar op welke manier?

De eerste banden ontstonden toen in 1808 de Verenigde Staten als eerste Brazilië als onafhankelijk land erkenden. In de jaren daaropvolgend werden deze banden versterkt door commerciële interesses. Amerika werd de grootste afnemer van koffie. Echter, deze commerciële belangen zorgden niet voor diepere associaties tussen de twee landen, ook omdat ze geografisch gezien ontzettend ver uit elkaar lagen, en de relatie was een lange tijd dus nog vrij oppervlakkig. Brazilië onderhield op dat moment nog steeds sterkere connecties met de Europese regimes (overgebleven uit de koloniale tijd) dan met de VS.³¹

In de tijd van de Tweede Wereldoorlog werden de banden tussen de twee landen steeds hechter. Door deze oorlog en de rol die de VS daarin speelde werd de VS geassocieerd als kampioen in het vechten voor democratie en democratische idealen, wat veel prestige met zich meebracht. Deze positie van Noord-Amerika bevorderde de samenwerking met landen die deze idealen deelden zoals de landen in Latijns-Amerika. Op deze manier heeft de VS hier toen goede economische, politieke, culturele en militaire banden opgebouwd. Dit continent was voor de VS van

---

²⁹ Peter J Meyer, 10.

³⁰ Scott D. Tollefson, 'International Relations', in: Marshall C. Eakin en Paulo Roberto de Almeida, *Envisioning Brazil: A Guide to Brazilian Studies in the United States* (Wisconsin 2005), 288-308, aldaar 290.

³¹ Joseph Smith, *Brazil and the United States: Convergence and Divergence* (Athens 2010), aldaar 7.

enorm strategisch en militair belang, voor Latijns-Amerika betekende de samenwerking een grote economische groei.³² Deze tijd was het hoogtepunt van de bilaterale samenwerking tussen de VS en Brazilië. Brazilië stuurde zelfs, als enige Latijns-Amerikaanse land, troepen naar Europa toe.³³

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden er een aantal (verdedigings)verdragen getekend door de twee landen. In 1942 werden de 'Washington Agreements' getekend, wat het resultaat was van onderhandelingen omtrent enerzijds Braziliaanse beschikbaarheid om Noord-Amerika strategisch te ondersteunen in de oorlog, en anderzijds een Noord-Amerikaanse lening aan Brazilië. Daarnaast werd in het zelfde jaar de 'Brazil-U.S. Defense Commission' opgezet met als doel om de militaire banden tussen de twee landen te versterken. Door deze samenwerking kon Brazilië zijn leger significant uitbreiden. Dat de banden in die jaren ontzettend hecht waren bleek uit een aantal acties. Zo verklaarde Brazilië de oorlog aan Japan in '45 en tekende het land een overeenkomst om drie jaar lang monaziet aan de VS te verkopen. Dit in ruil voor de lopende militaire steun van de VS onder de 'American Lend Lease Act'.³⁴

Hoewel de Tweede Wereldoorlog dus erg goed was voor de relaties tussen de VS en Brazilië, waren er tegen het einde van de oorlog al wel aanwijzingen dat Brazilië een andere kant op wilde dan de richting die de VS aanwees. Het zenden van Braziliaanse troepen naar Europa bleek een investering in de toekomst, niet hoofdzakelijk om de VS te steunen, om op die manier hopelijk een prestigieuze positie in de naoorlogse conferenties te vergaren. De Noord-Amerikaanse focus was op dat moment ook op de wederopbouw van Europa en niet op het helpen van de Braziliaanse aspiraties om hoog in de nieuwe wereldorde te kunnen komen. De Verenigde Staten had het rond de jaren veertig ook een prioriteit gemaakt om zich te distantiëren van de dictatuurpolitiek die Brazilië voerde onder president Vargas. Dat Vargas in 1945 nogmaals, maar dit maal wel op democratische wijze verkozen was gaf de VS weer vertrouwen en animo om verder samen te werken met Brazilië.³⁵

De VS en Brazilië hebben al sinds 1808 onderlinge relaties die lange tijd door de twee landen als speciaal gezien werden. Vooral in de tijd van de Tweede Wereldoorlog waren deze relaties op een hoogtepunt. Er was op veel gebieden samenwerking en er werden een aantal verdedigingsverdragen tussen deze twee landen getekend. Echter, tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog begonnen er scheurtjes te tonen in deze relatie: er waren aanwijzingen dat Brazilië zijn eigen kant op wilde, en dat de VS andere zaken tot prioriteit had gemaakt.

3.2 Braziliaans-Amerikaanse relaties tijdens de Koude Oorlog

Stanley Hilton betoogt dat de degraderende status van de VS-Brazilië relaties tijdens de eerste tien jaar van de Koude Oorlog beslissend waren geweest voor het latere verloop van de banden tussen deze landen.³⁶ Het gedrag van de VS als te overheersende hegemonie zou een van de oorzaken zijn dat Brazilië op politiek en militair gebied los wilde komen van deze bondgenoot. Vanaf mid-jaren '70 was het duidelijk dat Brazilië een afkeurende positie had tegenover de VS, en leidde daarmee het steeds groter groeiende Latijns-Amerikaanse verzet tegen Noord-Amerikaanse invloed.

³² Joseph Smith, *The United States and Latin America: A History of American Diplomacy, 1776-2000* (New York 2005), 111.

³³ Stanley E. Hilton, 'The United States, Brazil, and the Cold War, 1945-1960: End of the Special Relationship', *The Journal of American History* 68 (1981) 3, 599-624, aldaar 600.

³⁴ Monica Hirst, *Understanding Brazil-US relations: contemporary history, current complexities and prospects for the 21st century* (Brasília 2013). 38-39.

³⁵ Monica Hirst, *Understanding Brazil-US Relations*, 40.

³⁶ Stanley E. Hilton, 'The United States, Brazil, and the Cold War, 1945-1960: End of the Special Relationship', 624.

Tijdens de Koude Oorlog was het indammen (containment) van het communisme de belangrijkste facet van de Amerikaanse politiek, en voor een groot deel ook de oorzaak van de groeiende Latijns-Amerikaanse Afkeer. Latijns-Amerika werd steeds meer gekleurd door de Koude-Oorlog beleidsvoering van de VS, zo ook Brazilië. Hoewel de moeite die de VS tegen het communisme deed bijdroeg aan een positief beeld over Amerika in de kapitalistische landen, leek dit op een gegeven moment niet meer voor Brazilië op te gaan. Volgens Thomas J. McCormick gebruikte de VS het communisme op een overdreven manier als externe dreiging.³⁷ Hoewel academici verschillende nuances hebben over waar precies de invloed van de VS de meest negatieve gevolgen had in Brazilië en Latijns-Amerika, zijn ze het er allemaal over eens dat de bemoeienis van de VS in deze tijd vele nadelige gevolgen heeft gehad voor deze regio.³⁸ De intense bemoeienis van de VS in Brazilië zou in de loop van de tijd voor afkeer hebben gezorgd. De Verenigde Staten verwachtte dat de goede relaties die in de Tweede Wereldoorlog waren opgebouwd ook in de jaren na de oorlog nog wel aan zouden houden en effectief zouden blijven, maar dit bleek niet het geval te zijn.³⁹

De relaties tussen deze twee landen gingen na de wereldoorlog verschillende kanten op. Aan de ene kant bleef een goede samenwerking bestaan, maar op bepaalde gebieden ontstonden er spanningen. Op commercieel gebied bloeiden de onderlinge relaties. Anderzijds was er binnen Brazilië een groeiende polarisatie tussen nationalist en mensen die pro-Amerika waren, wat vooral te merken was op economisch en militair gebied. De steun van Brazilië aan de VS begon op die gebieden af te nemen na het eindigen van de Tweede Wereldoorlog. Rond 1958 stonden de bilaterale relaties tussen de VS en Brazilië op een kruispunt, iets waar Washington niet echt op de hoogte was. Brazilië was inmiddels erg kritisch geworden over de schijnbare desinteresse van de VS ten opzichte van de zogenaamde 'speciale relaties' die de twee landen met elkaar zouden hebben. Zelfs de conservatieve Braziliaanse pers, welke altijd pro-Amerikaanse relaties was geweest, begon zich kritisch te uiten over dit onderwerp. De gedachte van Brazilië werd dat de enige manier waarop het land zich verder kon ontwikkelen en meer los kon komen van de VS was door meer banden aan te halen met de andere Latijns-Amerikaanse landen en op die manier een betere onderhandelingspositie ten opzichte van de VS te verwerven.⁴⁰ Rond de jaren zeventig was het zelfs zo ver gekomen dat de VS en Brazilië het oneens waren over de meeste internationale zaken die op dat moment speelden. Daarnaast begon Brazilië ook creatief om te gaan met hun, door de VS beïnvloedde, economische beleidsvoering, zodat deze beter zou aansluiten bij hun eigen streven voor economische ontwikkeling. Met deze opstandigheid werd Brazilië gezien als de leider van de groeiende Latijns-Amerikaanse afkeer voor de Noord-Amerikaanse politiek.⁴¹

Al met al was er van de speciale relatie die de VS en Brazilië met elkaar hadden in de loop van de Koude Oorlog weinig over in vergelijking met de tijd van de Tweede Wereldoorlog. VS was zich steeds meer gaan gedragen als hegemonie sinds de Tweede Wereldoorlog en beïnvloedde steeds meer de Braziliaanse politiek. Op commercieel gebied konden de landen nog goed samenwerken, maar op politiek en militair gebied kwamen er steeds meer spanningen, door binnenlandse polarisatie, en wilde Brazilië zich meer op de eigen ontwikkeling focussen door zich meer op andere Latijns-Amerikaanse landen te richten.

---

³⁷ Thomas J McCormick, 'World Systems', in: Michael J Hogan en Thomas G. Paterson, *Explaining the History of American Foreign Relations* (Cambridge 2004), 149-161, aldaar 156.

³⁸ Aldaar 196-205.

³⁹ Joseph Smith, *The United States and Latin America: A History of American Diplomacy, 1776-2000*, 111.

⁴⁰ Stanley E. Hilton, 619-620.

⁴¹ Hilton, 599.

3.3 Braziliaans-Amerikaanse relaties na de Koude Oorlog

De periode van de Koude Oorlog was het begin van de groeiende afkeer voor Noord-Amerika in Latijns-Amerika en Brazilië.⁴² Sinds het eindigen van de Koude Oorlog zijn er van beide kanten wel pogingen gedaan om de relaties weer verbeterd te krijgen, maar door de verschillende benaderingen die de landen hebben om bijvoorbeeld conflicten op te lossen blijven er moeilijkheden: in hoeverre is de VS nog een veiligheid-garanderende bondgenoot voor Brazilië tegenwoordig?

In 2001 ging er een aanbeveling van de Council on Foreign Relations naar President Bush waarin stond dat Brazilië te belangrijk is om links te laten liggen en dat de relaties tussen de VS en Brazilië weer opgefrist moeten worden omdat beide landen daar baat bij zouden hebben volgens de council.⁴³ De relaties zijn echter na die aanbeveling nog tijdenlang niet noemenswaardig verbeterd en zelfs een tijd lang erg gespannen geweest.

Na het eindigen van de Koude Oorlog waren de verschillende meningen over binnenlandse- en buitenlandse beleidsvoering niet de enige problemen tussen de VS-Brazilië relaties. Brazilië had, zoals uitgezet in hoofdstuk 3.2, de positie van een consensual hegemony opgezocht. Dit betekende dat het land zo veel mogelijk op een vreedzame manier omging met de resolutie van conflicten en onenigheden en ook tegen de oplegging van economische restricties was. Deze stijl van aanpak was heel erg anders dan die van Noord-Amerika, welke er niet op tegen was om militaire kracht en restricties te gebruiken bij het oplossen van conflicten. Deze verschillen in aanpak zorgde voor een afkeer van Brazilië voor de Noord-Amerikaanse manier van werken.⁴⁴

Voor de laatste paar jaar zijn de spanningen tussen Brazilië en de VS hoog opgelopen. In 2013 zijn er in de pers rapporten opgedoken dat de National Security Agency (NSA) gespioneerd zou hebben in Brazilië. De NSA zou onder andere president Rouseff en het oliebedrijf *Petróleo Brasileiro S.A.*, dat staats eigendom is, in de gaten hebben gehouden. Voor Rouseff was dit een teken van schending van de internationale wetgeving en een dreiging ten opzichte van democratische beleidsvoering. Een bezoek dat Rouseff in oktober 2013 aan Washington zou doen werd om die reden ook uitgesteld.⁴⁵

In juni 2015 kwam Rouseff uiteindelijk naar Washington toe. Ondanks dat er vanuit Washington niet met een formeel excuus was gekomen, heeft Rouseff zich naast het incident neergelegd en is op staatsbezoek gegaan. In de aanloop naar het bezoek had Brazilië de ratificatie van twee verdedigingsverdragen als hoge prioriteit gemaakt. Deze twee verdragen moesten bijdragen aan het bevorderen van de dialoog tussen de VS en Brazilië als het gaat om de politieke en militaire agenda's.⁴⁶ Correspondent voor het Witte Huis Gardiner Harris schreef op het moment van het Braziliaanse bezoek in de *New York Times* dat de vergevingsgezindheid van de Braziliaanse president niet uit de lucht komt vallen. Het zou aannemelijk zijn om te denken dat Rouseff zich naast het spionageincident heeft neergelegd omdat de verbetering van relaties belangrijker was. In Brazilië kreeg Rouseff, zoals beschreven in hoofdstuk 3.3, te maken met een aantal tegenslagen. Het verbeteren van de onderlinge relaties, om zo ook Amerikaanse investeerders

---

⁴² Ibidem.

⁴³ Scott D. Tollefson, 'International Relations', in: Marshall C. Eakin en Paulo Roberto de Almeida, *Envisioning Brazil: A Guide to Brazilian Studies in the United States* (Wisconsin 2005), 288-308, aldaar 290.

⁴⁴ Peter J Meyer, *Brazil: Background and U.S. Relations*, 10.

⁴⁵ Peter J Meyer, 10.

⁴⁶ Carl Meacham, 'Why Does U.S.-Brazil Defense Cooperation Matter?' (versie 1 december 2015), <http://csis.org/publication/why-does-us-brazil-defense-cooperation-matter> (15 april 2016).

weer te kunnen aantrekken zou voor Rouseff essentieel zijn in de verbetering van haar positie in Brazilië.⁴⁷

Sinds het einde van de Koude Oorlog zijn de relaties tussen de VS en Brazilië nog steeds niet wat ze ooit geweest zijn. Er is pas sinds ongeveer een jaar noemenswaardige verbetering te zien. In de tussentijd bleven de relaties stroef, werden zoniet stroever. Brazilië heeft een vreedzame filosofie die heel anders is dan de militaire aanpak die de VS in veel gevallen passend vind. Daarnaast vond er ook nog een spionageschandaal plaats, wat de Braziliaanse president Rouseff een schending van internationale wetgeving en de democratie. Sinds 2015 is er dus wel noemenswaardige verbetering van de relaties, al is het aannemelijk dat deze verbetering alleen aanwezig is omdat Rouseff daar persoonlijk bij gebaat is.

3.4 Conclusie

Dit hoofdstuk bekeek de relaties tussen de VS en Brazilië en had als primaire doel om uit te zoeken wat voor invloed de VS op Brazilië heeft en of deze invloed in de loop van de jaren veranderd is. Het hoofdstuk is daarmee tevens een uitwerking van de tweede externe determinant, de veiligheidsgaranties gegeven door een bondgenoot. Door uit te zoeken wat voor invloed de VS over Brazilië heeft (gehad), kan er samen met de andere hoofdstukken een conclusie getrokken worden over in hoeverre de veranderende positie van de VS van invloed is op de nucleaire beslissingen van Brazilië.

De banden tussen de VS en Brazilië gaan al ver terug in de geschiedenis en de landen hadden beide het gevoel dat ze een speciale relatie hadden. De Tweede Wereldoorlog was het hoogtepunt van de samenwerking tussen de twee Amerika's, maar ook het begin van de verslechtering van de relaties. Mede door het overheersende gedrag van de VS in het begin van de Koude Oorlog kreeg Brazilië een groeiende afkeur voor de relaties met de VS, en wilde zich meer gaan focussen op het maken van een regionaal (Latijns-Amerikaans) blok. Na de Koude Oorlog bleven de relaties stroef, er is pas sinds 2015 weer noemenswaardige verbetering in de relaties gekomen, al is de vraag of dat niet enkel kwam vanuit de kans op persoonlijke winst voor president Rouseff. Hoewel de VS en Brazilië zeker nog wel partners zijn op meerdere vlakken, lijkt het idee van de VS als machtige bondgenoot van Brazilië niet meer helemaal op te gaan: Brazilië is in de loop van de tijd zelf steeds souverainer en machtiger geworden en is op die manier vrij los gekomen uit de invloed van de VS. Of deze verandering in de verhoudingen maar tijdelijk is, of de start van een hele nieuwe relatie tussen noord en zuid is volgens Mark T. Gilderhus en Michael E. Neagle nog de vraag en is een onderwerp waar nog veel onderzoek naar gedaan kan worden.⁴⁸

Bij de focus op de geboden veiligheidsgaranties is ook te zien dat de Tweede Wereldoorlog het hoogtepunt was qua veiligheidsgaranties. Noord-Amerika en Brazilië hadden verdedigingsverdragen getekend, die onder andere betekende dat, in ruil voor een geldlening, Brazilië de VS militair gezien moest ondersteunen. Er valt wel op te maken dat Brazilië de afhankelijkheid zat werd en los wilde komen van de VS, wat dus ook minder bescherming zou betekenen. In 2015 werd het pas weer een hoge prioriteit gemaakt dat er verdedigingsverdragen tussen de twee landen geratificeerd zouden worden.

---

⁴⁷ Gardiner Harris, 'Dilma Rouseff of Brazil Visits U.S. Amid Turbulence At Home' (versie 30 juni 2015), <http://www.nytimes.com/2015/07/01/world/americas/leader-of-brazil-visits-amid-home-turbulence.html> (15 april 2016).

⁴⁸ Mark T. Gilderhus en Michael E. Neagle, 'Culture and the Cold War: U.S.- Latin-American Historiography since 1995', in: Frank Constigliola en Michael J. Hogan, *America in the World: The Historiography of American Foreign Relations since 1941* (Cambridge 2014), 188-211, aldaar 206.

4. De invloed van de Verenigde Staten op Brazilië op nucleair gebied

In de voorgaande hoofdstukken is er ten eerste een beeld geschetst over de huidige stand van het wetenschappelijke nucleaire debat, ten tweede over de posities van de VS en Brazilië in de wereld en ten derde over de invloed die de VS door de jaren heen op Brazilië heeft gehad. Een van de resultaten van deze hoofdstukken is een conceptueel kader. Een ander resultaat is een geopolitieke context: we weten in hoeverre de VS zich bemoeit met Brazilië en in hoeverre Brazilië afhankelijk is van de VS. Deze informatie helpt om later te kunnen bepalen in welke mate Brazilië beïnvloed wordt door de VS. Dit laatste hoofdstuk wil een antwoord vormen op de vraag in hoeverre de VS invloed heeft op Brazilië, specifiek op nucleair niveau. Uit het vorige hoofdstuk bleek dat de VS jarenlang een grote invloed op politiek en militair niveau heeft gehad, maar dat deze invloed in de afgelopen jaren wel kleiner is geworden. Dit paper kijkt naar de manier waarop de VS op nucleair gebied invloed uitoefent en ook waarom ze die invloed uitoefenen op Brazilië.

De nucleaire geschiedenis van Brazilië gaat terug tot ongeveer 1950. In de loop van de jaren heeft het land veel gemengde signalen afgegeven wat betreft het willen worden van een nucleaire grootmacht.⁴⁹ Brazilië heeft in de loop van de jaren duidelijke interesse getoond om een nucleaire grootmacht te worden, maar heeft schijnbaar geen interesses om nucleaire wapens te ontwikkelen. Dit zijn allemaal gemengde signalen. Hoe is de VS hiermee omgegaan en waarom zijn ze er zo mee omgegaan?

4.1 Eerste nucleaire jaren van Brazilië

Brazilië kreeg voor het eerst te maken met nucleaire technologie in de tijd van het Manhattan Project, een geheim Amerikaans project ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Dit project behelsde de ontwikkeling van een atoombom. Brazilië voorzag dit programma van uranium.⁵⁰ Admiraal Alvaro Alberto, een Braziliaanse afgevaardigde in Washington, was een groot voorstander van nucleaire energie en vroeg in 1947, in naam van Brazilië, toestemming aan de VS om zich nucleair te mogen ontwikkelen. De VS gaf deze toestemming, en extra hulp, aan Brazilië voor het opzetten van een nucleair programma, maar niet voor het ontwikkelen en testen van nucleaire wapens.

In de loop van de jaren wilde Brazilië de ontwikkeling van hun nucleaire programma versnellen, iets wat de VS alles behalve beviel. De Braziliaanse president Vargas keurde een voorstel goed dat samenwerking met het buitenland (naast de VS) mogelijk maakte. Als gevolg wilde Brazilië onder andere in 1953 ultracentrifuges kopen van West-Duitsland. Dit was een van de eerste gebeurtenissen waaruit te concluderen viel dat Brazilië op militair gebied geïnteresseerd was in gevoelige nucleaire informatie. De VS ondernam actie en voorkwam de komst van de ultracentrifuges. De VS had daarnaast in 1954 baat bij het geval dat Vargas zelfmoord pleegde, omdat daarna een pro-Amerikaanse overheid aan de macht kwam die nucleaire ontwikkeling minder stimuleerde, en dus ook uiteindelijk de komst van de ultracentrifuges blokkeerde.⁵¹ Naar aanleiding van het willen samenwerken met West-Duitsland liet de VS Brazilië in 1955 een nucleair

---

⁴⁹ Oliver Stuenkel, 'Strategic international threats surrounding Brazil', *The Konrad-Adenauer-Stiftung* (2010) 10, 103-121, aldaar 111.

⁵⁰ Carlo Patti, 'Origins and Evolution of the Brazilian Nuclear Program (1947-2011)' (versie 15 november 2012), <https://www.wilsoncenter.org/publication/origins-and-evolution-the-brazilian-nuclear-program-1947-2011> (18 januari 2016).

⁵¹ Carlo Patti, 'Origins and Evolution of the Brazilian Nuclear Program (1947-2011)'.

samenwerkingsverband tekenen, de zogenaamde 'Atoms For Peace' overeenkomst.⁵²⁵³

Het is duidelijk dat de VS al vanaf moment één het laatste woord had over de nucleaire ontwikkeling van Brazilië, wat verklaard kan worden met de opkomst van de VS als hegemonie (zie 4.2). Brazilië vroeg toestemming aan hun sterkste bondgenoot en kreeg problemen op het moment dat het land ultracentrifuges wilde kopen bij West-Duitsland zonder Washington in te lichten. De VS liet Brazilië naar aanleiding daarvan een samenwerkingsverband tekenen en beperkte het land enkel tot het doen van onderzoek. Het was voor de VS gunstig dat er na het bewind van Vargas een pro-Amerikaanse regering aan de macht kwam, omdat er op dat moment door Brazilië weer meer geluisterd werd naar de VS, wat hun invloed op Brazilië dus vergrootte.

In deze pré-Koude Oorlog tijd was Brazilië dus ook al een uitzondering op de theorie als het gaat om deze determinant. Het hebben van een machtige bondgenoot zou in die tijd een vervanging zijn voor het willen ontwikkelen van nucleaire wapens (zie 2.2). Brazilië had weliswaar een sterke bondgenoot die veiligheid kon bieden, maar wilde zich tóch nucleair ontwikkelen.

4.2 Nucleaire deal Brazilië – West-Duitsland en het Solimões Project

Vanaf de late jaren zeventig werd het duidelijk dat Brazilië nucleaire ontwikkeling verder wilde verbreden dan alleen voor het opwekken van energie. Het land sloot een overeenkomst met West-Duitsland en er waren tevens vermoedens dat er een geheim ondergronds project voor de ontwikkeling van nucleaire wapens opgezet was. De internationale invloed van de VS was in de loop van de Koude Oorlog achteruit aan het gaan en volgens Gall, en tevens volgens de realisten in het nucleaire proliferatiedebat, wilde Brazilië zichzelf optimaal beschermen in dit nieuwe systeem waar niet langer een hegemonie alle controle had zoals voorgaande jaren wel het geval was.⁵⁴

In 1975 sloot Brazilië een nucleaire overeenkomst met West-Duitsland.⁵⁵ Norman Gall benoemde deze overeenkomst als een stap in de richting van de realisatie van de Braziliaanse droom om een wereldmacht te worden. Deze overeenkomst was volgens hem tevens tekenend voor de veranderende internationale machtsstructuur op dat moment.⁵⁶ De VS vond de overeenkomst een roekeloze stap die veel gevaar met zich mee kon brengen. Veelvuldige verspreiding van nucleaire technologie en nucleaire stoffen zoals uranium en plutonium zou wapenwedlopen in onder andere Latijns-Amerika kunnen veroorzaken, en zou uiteindelijk ook de veiligheid van de VS en de hele wereld kunnen benadelen, aldus de VS.

In de late jaren zeventig vermoedde onder andere de Braziliaanse pers dat de regering bezig was met een ondergronds nucleair project dat ontstaan was in de tijd dat het land onder een militair bewind viel. Het zogenaamde Solimões Project, ook bekend onder de naam 'parallel project', zou onder andere onderzoek doen naar het ontwerpen van nucleaire wapens en nucleair-aangedreven onderzeeërs. In de jaren tachtig verscheen er bewijsvoering in de

---

⁵² Joseph Cirincione, 'A brief history of the Brazilian nuclear program' (versie 18 augustus 2014), <http://carnegieendowment.org/2004/08/18/brief-history-of-brazilian-nuclear-program> (18 januari 2016).

⁵³ 'Brazil's Nuclear Milestones – 1955-2004', *The Risk Report* 10 (november-december 2004) 6, <http://www.wisconsinproject.org/countries/brazil/nuke-miles2004.html> (15 april 2015).

⁵⁴ Norman Gall, 'Atoms for Brazil, Dangers for All', *Foreign Policy* (1976) 23, 155-201, 161.

⁵⁵ 'Memorandum, Information for the President of Brazil, No. 055/74 from the National Security Council', verkregen en vertaald door Fundação Getúlio Vargas, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116915> (15 april 2016).

⁵⁶ Norman Gall, 'Atoms for Brazil, Dangers for All', 155.

Braziliaanse kranten dat er sprake was van geheime nucleaire activiteiten.⁵⁷ Als reactie op dit incident, en op de nucleaire deal met West-Duitsland, begon de VS de Braziliaanse overheid onder druk te zetten. De VS wilde voorkomen dat het militaire regime, dat vermoedelijk voor nucleaire proliferatie was, gevoelige nucleaire technologie in handen zou krijgen.⁵⁸ Later onderbrak de VS de nucleaire samenwerking met Brazilië aan het eind van de jaren zeventig, omdat het land zich volgens de VS niet aan het getekende samenwerkingsverdrag hield. Daar bovenop kwam ook nog een groeiend aantal restricties van Amerikaanse kant.⁵⁹

De tegenwerking van Washington in deze periode heeft volgens een aantal experts een blijvende negatieve indruk gemaakt op Brazilië. Volgens twee experts op het gebied van Latijns-Amerika, Ralph Espach en Joseph Tulchin, heeft Washington een zeer gevoelige snaar geraakt omdat de bemoeienis het bewijs zou zijn dat Washington geen partner, maar een zelfzuchtige rivaal was. De Braziliaanse academicus Paulo Wrobel heeft daarnaast geschreven dat de Brazilianen van mening waren dat Washington industrialiserende landen achterhield voor de socio-economische voordelen van nucleaire energie en technologie.⁶⁰ Er kan dus gezegd worden dat Brazilië zich erg onderdrukt heeft gevoeld door de VS, wat van invloed kan zijn geweest op toekomstig gedrag van Brazilië.

In 1990 kwam er een ommekeer in Brazilië. Het was nog steeds niet duidelijk of er wel of geen nucleaire wapens in ontwikkeling waren, maar de overheid sloot in ieder geval op symbolische wijze het gebied waar de nucleaire testen gedaan werden en ging een serie overeenkomsten aan die non-proliferatie stimuleerde. Op die manier maakte Brazilië een statement en toonde publiekelijk goede wil wat betreft nucleaire wapens. Dit was de aanleiding voor de VS om de nucleaire samenwerking met Brazilië te hervatten.⁶¹

In een tijd waar de VS aan invloed aan het verliezen was, en de relaties tussen Brazilië en de VS op een kruispunt stonden, was de nucleaire deal tussen Brazilië en West-Duitsland een bevestiging van de Braziliaanse wil om zelfstandiger te worden zodat het land zichzelf kon beschermen in een onzeker statensysteem. Dit gedrag wordt verklaard door de realisten binnen het nucleaire proliferatiedebat. Washington heeft in deze periode erg dwars gelegen door de nucleaire deal met West-Duitsland te willen dwarsbomen en dat heeft een gevoelige snaar geraakt in Brazilië.

4.3 Huidige tijd

De relaties tussen de Verenigde Staten en Brazilië zijn sinds 2013 erg stroef, wat besproken was in 4.3. President Rouseff voelde zich verraden door Washington naar aanleiding van de spionage incidenten. Daarnaast is het volgens wetenschappers aannemelijk dat de restricties die de VS in het verleden heeft opgelegd, in de afgelopen jaren voor Brazilië een drijfveer zijn geweest om ook op nucleair gebied onafhankelijk te zijn en nucleaire ontwikkeling door te zetten. Op dit moment is Brazilië het vooral oneens met de globale nucleaire orde en probeert meer te zeggen te krijgen in deze orde. Wat is de houding van Brazilië ten opzichte van de huidige nucleaire standpunten van de Verenigde

⁵⁷ 'Serra Do Cachimbo May Be Nuclear Test Site' (versie 8 augustus 1986), <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117522> (18 januari 2016). Vertaald uit het Portugees door Fundação Getúlio Vargas.

⁵⁸ Carlo Patti, 'Origins and Evolution of the Brazilian Nuclear Program (1947-2011)'.

⁵⁹ *Public Papers of the Presidents of the United States, William J. Clinton, 1997, Book 2, July 1 to December 31, 1997* (Washington 1999), 1460.

⁶⁰ Togzhan Kassenova, *Brazil's Nuclear Kaleidoscope. An Evolving Identity*. Carnegie Endowment for International Peace (2014), 21.

⁶¹ *Public Papers of the Presidents of the United States, William J. Clinton, 1997, Book 2, July 1 to December 31, 1997* (Washington 1999), 1460.

Staten?

De huidige beleidsvoering van Brazilië lijkt, zoals geconcludeerd uit hoofdstuk 3, dus aan te geven dat ze voor de positie van consensual hegemony gaan, wat terug te zien is in de positie van Brazilië tegenover nucleaire verdragen. In de afgelopen jaren is Brazilië steeds groter geworden op het wereldtoneel, en heeft daardoor steeds meer te maken gekregen met verdragen die op wereldschaal gelden. Op dit moment wil Brazilië meer te zeggen krijgen in de mondiale nucleaire beleidsvoering. Brazilië ziet zichzelf als morele topper binnen nucleaire non-proliferatie en nucleaire ontwapening.⁶² Het argument voor dit standpunt is dat zij als mondiale macht nog steeds vrij van nucleaire wapens zijn, terwijl andere wereldmachten dubbele standaarden promoten. De VS is een van die machten: aan de ene kant strijdt het land voor non-proliferatie, terwijl aan de andere kant het land geen afstand doet van hun eigen nucleaire wapens. De VS is ook nog steeds bereid om deze wapens in te zetten waar nodig.⁶³ Een voorbeeld van een poging voor meer mondiale nucleaire invloed was de Braziliaanse poging om een nucleaire uitwisseling tussen Iran en Turkije te regelen in 2010. Hoewel het nucleaire machten nieuwsgierig heeft gemaakt naar de potentie van Brazilië, gaf het ook negatieve ervaringen die Brazilië er hoogstwaarschijnlijk van zal weerhouden om zich nog te mengen in de nucleaire zaken van Iran.⁶⁴

De houding van Brazilië tegenover de VS op nucleair gebied is overwegend negatief. Hoewel Brazilië aan de ene kant sympathie kan opwekken voor Washington, vindt Brazilië aan de andere kant dat de VS niet goed omgaat met nucleaire beleidsvoering. Brazilië erkent dat Washington te maken heeft met druk vanuit het buitenland, met als gevolg dat het soms nucleaire concessies moet doen. Daarentegen is de grootste klacht van de Brazilianen dat de VS niet goed omgaat met de afspraken omtrent nucleaire ontwapening.⁶⁵ Om deze reden weigert Brazilië dan ook om een additioneel veiligheidsprotocol bij het mondiale non-proliferatieverdrag (NPT) te ondertekenen: ze willen zich niet houden aan nog meer non-proliferatie plichten zolang andere landen, die al nucleaire wapens hebben, geen betekenisvolle stappen zetten richting nucleaire ontwapening.⁶⁶

Op nucleair gebied ziet Brazilië zichzelf moreel gezien als de beste. Ze zijn zich bewust dat ze de enige wereldmacht zonder nucleaire wapens zijn en gebruiken dat als argument voor andere landen om zich ook te gaan ontwapenen. Bij onder andere de VS gaat de ontwapening erg stroef en zolang dit niet verbetert zullen de relaties op dit gebied ook niet goed blijven. Brazilië weigert ook een additioneel veiligheidsprotocol bij het NPT te tekenen omdat de rest van de nucleaire landen in hun ogen ook geen concessies wil doen wat betreft ontwapening.

4.4 Conclusie

Dit hoofdstuk zocht een antwoord op de vraag in hoeverre de VS invloed heeft (gehad) op nucleaire ambities en beslissingen van Brazilië. Als er gekeken wordt naar de nucleaire ambities van tegenwoordig, is het in het geval van Brazilië essentieel dat er gekeken wordt naar de nucleaire geschiedenis, een aspect dat de grootste drijfveer lijkt te zijn. Wat betreft nucleaire ontwikkeling heeft de VS zo lang mogelijk invloed proberen uit te oefenen door Brazilië

---

⁶² Togzhan Kassenova, *Brazil's Nuclear Kaleidoscope*, 56.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Ibidem, 88.

⁶⁵ Togzhan Kassenova, *Brazil's Nuclear Kaleidoscope*, 55.

⁶⁶ Ibidem, xii.

verdragen te laten tekenen en in de eerste jaren door Brazilië te helpen met de ontwikkeling van het nucleaire programma. Of de Braziliaanse overheid pro-Amerikaans of nationalistisch was, is in de eerste decennia ook van grote invloed geweest op de nucleaire ontwikkeling van Brazilië: in de tijden van een nationalistische regering wilde Brazilië zichzelf zo snel mogelijk nucleair ontwikkelen, iets waar Amerika het niet mee eens was. Een pro-Amerikaanse regering luisterde meer naar de toen nog heel machtige bondgenoot Noord-Amerika en schroefde de nucleaire ambities terug.

Opvallend in dit hoofdstuk is dat, hoewel het vrij duidelijk is dat Brazilië erg serieus is om zich nucleair te ontwikkelen, het land sinds 1990 geen enkele intentie meer lijkt te hebben om nucleaire wapens in te zetten, of zelfs te gaan ontwikkelen om andere staten af te schrikken. Met andere woorden, Brazilië blijft heel bewust in de eerste fase (zie 2.3 voor toelichting) van nucleaire proliferatie hangen.

Conclusie

In 2012 schreef Travis Stalcup een artikel over de manier waarop de degraderende machtsstatus van de Verenigde Staten van invloed zou zijn op de nucleaire ambities van Brazilië. Aangezien het al decennialang niet duidelijk is voor onderzoekers wat de exacte hoofdredenen van Brazilië zijn om nucleaire ambities te hebben, wilde ik met dit onderzoek een licht werpen op het idee van Stalcup. De uitkomst van dit onderzoek werpt tevens een kritische blik op de hedendaagse theorieën omtrent nucleaire proliferatie zodat deze aangescherpt kunnen worden.

Uit het theoretisch kader in hoofdstuk 2 bleek dat in de meeste gevallen het gevaar van buitenaf de grootste drijfveer is voor nucleaire ontwikkeling. De wetenschappers die Brazilië op dat aspect analyseerde kwamen tot de conclusie dat de veiligheidsbedreigingen voor Brazilië relatief zó klein zijn dat dit geen argument voor nucleaire proliferatie kan zijn. Maar wat is het dan wel? De aanleiding van het onderzoek was dus het artikel van Stalcup en de leidraad voor het onderzoek was het onderzoek naar de huidige theorieën omtrent nucleaire proliferatie van Tanya Ogilvie-White en het door Singh en Way opgestelde kwantitatieve model. Dit paper richtte zich op het onderdeel externe determinanten. Door een belangrijke externe determinant van Brazilië, de Verenigde Staten, onder de loep te nemen, kan het kwantitatieve model op dat onderdeel kritisch getoetst worden.

Uit hoofdstuk 3 resulteerde dat wanneer er naar de eerste en belangrijkste externe determinant, 'aanwezigheid van veiligheidsdreigingen' (threat environment), gekeken werd, dit volgens de theorie, inderdaad, zeker niet tot nucleaire proliferatie zou moeten leiden bij Brazilië. Brazilië probeert zo veel mogelijk zaken op vreedzame wijze op te lossen, heeft relatief zeer weinig vijanden en staat bekend als 'vriendelijk' land. Brazilië werkt sinds 1970 al naar een positie op het wereldtoneel. De gedachte dat een nucleair programma voor een wereldmacht in spé onvermijdelijk is om serieus genomen te worden is in dat geval aannemelijk.

De vraag was vervolgens of de Braziliaanse ambities dan het gevolg konden zijn van een andere externe factor. Hoofdstuk vier betoogde dat het antwoord daarop was, dat de invloed van de VS als bondgenoot, de tweede externe determinant, inderdaad veranderd is in de loop van de jaren. De macht van de VS viel na de Koude Oorlog weg en de realisten zouden zeggen dat naar aanleiding van een vergrootte onzekerheid in het competitieve wereldsysteem, Brazilië zichzelf wilde beschermen door middel van nucleaire ontwikkeling. Echter, het zou goed kunnen dat deze ambitie vooral bij Brazilië losgemaakt wordt, en minder bij kleinere Latijns-Amerikaanse landen die in Amerikaanse invloedssferen vielen, omdat Brazilië zulke hoge ambities had om een wereldmacht te worden.

Het laatste hoofdstuk had als doel om extra duidelijkheid geven over de nucleaire invloed van de VS op Brazilië. In de eerste decennia was die invloed beslissend voor de nucleaire ontwikkeling, maar later ging Brazilië steeds meer onafhankelijk werken en nucleair ontwikkelen. Hierin was hoogstwaarschijnlijk het wegvallen van de VS de grootste aanleiding. Echter, literatuur wijst uit dat de uiteindelijke Braziliaanse nucleaire ambities lijken te liggen in het zorgen dat Brazilië serieus genomen wordt als wereldmacht, en niet zozeer ter bescherming van het land. Deze gedachte wordt versterkt door het feit dat Brazilië de laatste jaren bewust blijft hangen in de eerste fase van nucleaire proliferatie, en bewust geen nucleaire wapens ontwikkelt.

Al met al lijkt het idee van Stalcup dus zeer aannemelijk en heeft de degraderende machtsstatus van de VS, samen met de groeiende machtsstatus van Brazilië, hoogstwaarschijnlijk een essentiële rol gespeeld in de aanwezigheid van nucleaire ambities van Brazilië. Niet hoofdzakelijk omdat het wegvallen van de VS onzekerheid in het mondiale statensysteem met zich meebrengt, zoals de realisten zouden redeneren, maar omdat Brazilië ruimte ziet om zich op het wereldtoneel te begeven als macht en een goed nucleair programma bijdraagt om serieus genomen te worden door

andere machten. Brazilië zoekt macht en wil controle hebben, en zo mee kunnen praten en invloed uitoefenen over dingen die macht geven, zoals nucleaire proliferatie. Zoals Ralph Waldo Emerson ooit gezegd heeft, en Brazilië zal denken: “before we acquire great power we must acquire wisdom to use it well”.

Literatuurlijst

Primaire bronnen

'Memorandum, Information for the President of Brazil, No. 055/74 from the National Security Council', verkregen en vertaald door Fundação Getúlio Vargas, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116915> (15 april 2016).

'Serra Do Cachimbo May Be Nuclear Test Site' (versie 8 augustus 1986), <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117522> (18 januari 2016).

Secundaire bronnen

'Brazil's Nuclear Milestones – 1955-2004', *The Risk Report* 10 (november-december 2004) 6, <http://www.wisconsinproject.org/countries/brazil/nuke-miles2004.html> (15 april 2015).

Burges, Sean W., 'Consensual Hegemony: Theorizing Brazilian Foreign Policy after the Cold War', *International Relations* 22 (2008), 65-84.

Cirincione, Joseph, 'A brief history of the Brazilian nuclear program' (versie 18 augustus 2014), <http://carnegieendowment.org/2004/08/18/brief-history-of-brazilian-nuclear-program> (18 januari 2016).

D'Adesky, Serge, 'Brazil's rise to dominance in Latin America', *The Fletcher Forum* 3 (1979) 46-65.

Feinberg, Richard. Review over het artikel 'Brazilian Foreign Policy After the Cold War' van Sean W. Burges. *Foreign Policy* 52 (2010) 3, 156-157.

Gall, Norman, 'Atoms for Brazil, Dangers for All', *Foreign Policy* (1976) 23, 155-201.

Gilderhus Mark T., en Michael E. Neagle, 'Culture and the Cold War: U.S.- Latin-American Historiography since 1995', in: Frank Costigliola en Michael J. Hogan, *America in the World: The Historiography of American Foreign Relations since 1941* (Cambridge 2014), 188-211.

Haag, Carlos, 'Brazil's Position in the World' (versie februari 2013), <http://revistapesquisa.fapesp.br/en/2013/04/01/brazils-position-in-the-world/> (15 april 2016).

Harris, Gardiner, 'Dilma Rouseff of Brazil Visits U.S. Amid Turbulence At Home' (versie 30 juni 2015), <http://www.nytimes.com/2015/07/01/world/americas/leader-of-brazil-visits-amid-home-turbulence.html> (15 april 2016).

Hilton, Stanley E., 'The United States, Brazil, and the Cold War, 1945-1960: End of the Special Relationship', *The Journal of American History* 68 (1981) 3, 599-624.

Hirst, Monica, *Understanding Brazil-US relations: contemporary history, current complexities and prospects for the 21st century* (Brasília 2013).

Jo, Dong-Joon en Erik Gartzke, 'Determinants of Nuclear Weapons Proliferation', *The Journal of Conflict Resolution* 51 (2007) 1, 167-194.

Kassenova, Togzhan, *Brazil's Nuclear Kaleidoscope. An Evolving Identity*. Carnegie Endowment for International Peace (2014).

McCormick, Thomas J., 'World Systems', in: Michael J Hogan en Thomas G. Paterson, *Explaining the History of American Foreign Relations* (Cambridge 2004), 149-161.

- Meacham, Carl, 'Why Does U.S.-Brazil Defense Cooperation Matter?' (versie 1 december 2015), <http://csis.org/publication/why-does-us-brazil-defense-cooperation-matter> (15 april 2016).
- Meyer, Peter J, *Brazil: Background and U.S. Relations*, Congressional Research Service (2016).
- Ogilvie-White, Tanya, 'Is there a theory of nuclear proliferation? An analysis of the contemporary debate', *The Nonproliferation Review* Fall (1996), 43-60.
- Patti, Carlo, 'Origins and Evolution of the Brazilian Nuclear Program (1947-2011)' (versie 15 november 2012), <https://www.wilsoncenter.org/publication/origins-and-evolution-the-brazilian-nuclear-program-1947-2011> (18 januari 2016).
- Pereira, Anthony, 'Does Brazil deserve its 'B' for BRIC?' (versie 11 juni 2013), <http://edition.cnn.com/2013/06/03/business/opinion-pereira-brazil-bric-economies/> (15 april 2016).
- Public Papers of the Presidents of the United States, William J. Clinton, 1997, Book 2, July 1 to December 31, 1997* (Washington 1999).
- Risticovic, Aleksandra, 'Brazil's Soft Power and Dilma's Dilemma' (versie mei 2012), https://uscpublicdiplomacy.org/pdin_monitor_article/brazils_soft_power_and_dilmas_dilemma (15 april 2016).
- Singh, Sonali en Christopher R. Way, 'The Correlates of Nuclear Proliferation: A Quantitative Test', *The Journal of Conflict Resolution* 48 (2004) 6, 859-885.
- Smith, Joseph, *Brazil and the United States: Convergence and Divergence* (Athens 2010).
- Smith, Joseph, *The United States and Latin America: A History of American Diplomacy, 1776-2000* (New York 2005).
- Stalcup, Travis. 'What is Brazil up to with its nuclear policy' (versie 10 oktober 2012), <http://journal.georgetown.edu/what-is-brazil-up-to-with-its-nuclear-policy-by-travis-stalcup/> (18 januari 2016).
- Stuenkel, Oliver. 'Strategic International Threats Surrounding Brazil', *The Konrad-Adenauer-Stiftung* (2010) 10, 103-121.
- Tollefson, Scott D., 'International Relations', in: Marshall C. Eakin en Paulo Roberto de Almeid, *Envisioning Brazil: A Guide to Brazilian Studies in the United States* (Wisconsin 2005), 288-308.
- Trinkunas, Harold, *Brazil's Rise. Seeking influence on Global Governance*, Latin America Initiative Foreign Policy at Brookings (2014).